

ФУНКЦІОНАЛЬНІ СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: КРИТЕРІЇ ТА ІНДИКАТОРИ

КАРПОВА Крістіна Вікторівна - здобувач кафедри менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

УДК 338.2.:334.722.8

У даній статті розглядаються питання, пов'язані з визначенням критеріїв та індикаторів економічної безпеки вищих навчальних закладів, оцінкою рівня економічної безпеки ВНЗ за функціональними складовими.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, економічна безпека, функціональна складова, критерії, індикатори, система оцінки.

Аналіз останніх публікацій та досліджень

Сьогодні існує багато досліджень щодо економічної безпеки різних рівнів, суб'єктів та її складових. Вагомий внесок у дослідження проблеми функціональних складових економічної безпеки вищих навчальних закладів та критеріїв їх оцінки зробили провідні західні та російські вчені: Даррелл Р.Льюїс [2], Дж. К. Ван Хорн, Т. Аллісон, К. Жюгляр, Дж. Найт, Г. Фостер, Й. Шумпетер, А.І. Абалкін, Г.Х.Попов.

Важливу роль у дослідженні проблематики економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності та її впливу на національну безпеку відіграють праці сучасних вітчизняних вчених та практиків, а саме: З. М. Борисенко, І. Ф. Білько, І. О. Бланк, О. Г. Білорус, І.А. Белоусова, М. П. Денисенко, С. А. Єрохін, Я. А. Жаліло, О. А. Кириченко, П. Я. Пригунов, С. І. Пирожков, В. І. Франчук, А. Г. Шемаєва та інші.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Проблеми економічної безпеки суб'єктів господарювання розглядаються у різних галузях вітчизняної науки і є актуальними і сьогодні. Разом із тим за рамками досліджень залишилися питання, пов'язані з визначенням функціональних складових вищого навчального закладу, а також критеріїв та індикаторів їх оцінки.

Формулювання цілей статті

Здійснити дослідження функціональних складових вищого навчального закладу, проаналізувати індикатори та критерії їх оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Кожна з функціональних складових економічної безпеки вищого навчального закладу характеризується власним змістом, набором функціональних критеріїв і способами забезпечення. Для забезпечення своєї економічної безпеки ВНЗ використовує сукупність своїх ресурсів.

Оцінка рівня економічної безпеки ВНЗ за функціональним складовим на основі статистичних методів досить складна через їх низьку математичну формалізацію. Проте, таку оцінку проводити необхідно, тому індикатори економічної безпеки ВНЗ поділяють по кожній з її складових і розраховують їх на основі оцінки збитків інтересам ВНЗ та ефективності заходів щодо їх запобігання.

Критерії економічної безпеки ВНЗ диктують вибір визначення індикаторів, що характеризують динаміку ВНЗ, рівень основних кількісних і якісних параметрів. Особливе місце займає також визначення і використання порогових значень індикаторів, покликаних сигналізувати про наближення критичного стану об'єкта управління і необхідності зміни стратегії розвитку об'єкта. Таким чином, показники, за якими визначено порогові значення, виступають системою індикаторів економічної безпеки. Зразковий набір індикаторів з економічної безпеки ВНЗ:

1. Фінансові. Основним індикатором фінансової складової вузу є приватний функціональний критерій, який показує загальну ефективність прийнятих заходів з метою запобігання можливих матеріальних збитків від негативних впливів. Роль і значення приватного функціонального критерію полягають у спрямованості не тільки на даний час, де цю роль досить точно виконують значення прибутковості та рентабельності, а й на перспективу.

Іншим різновидом індикаторів є індикатори окремих напрямків забезпечення фінансової складової економічної безпеки. У цю різновидність включаються різні групи кількісних показників, що характеризують той чи інший напрямок забезпечення фінансової безпеки: фінансово-господарська діяльність, ефективність використання матеріальних ресурсів ВНЗ, структура витрат, індикатори якості менеджменту і персоналу, оцінки конкурентних переваг даного ВНЗ і т.д. Іншими словами, основним способом забезпечення фінансової безпеки ВНЗ є узгоджене застосування методики оцінки збитків як бази та інструменту контролю та завдання орієнтирів для планування і здійснення фінансово-господарської діяльності.[6]

2. Правові. Структура даних індикаторів включає дві основні підгрупи.

До першої відносяться такі показники, як питома вага судових і арбітражних процесів у загальній кількості господарських договорів ВНЗ, частка виграних процесів у загальному числі, кількість співробітників ВНЗ на одного працівника юридичної

служби та ін. Індикатори даної підгрупи показують юридичну підтримку діяльності всіх підрозділів ВНЗ, а також якість правового забезпечення його договірних зобов'язань, рівень планування юридичного забезпечення з метою запобігання можливих збитків у правовій складовій економічної безпеки ВНЗ.

Друга підгрупа включає вартісні показники, що відображають ефективність правового забезпечення. У даній підгрупі слід виділити такі індикатори, як сальдо штрафних санкцій за господарськими договорами, питома вага отриманих та сплачених штрафних санкцій в загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами, частка витрат на юридичне забезпечення діяльності ВНЗ у загальній структурі її виробничих витрат, ефективність прийнятих заходів щодо забезпечення правової безпеки.

Аналіз стану і динаміки значень вартісних індикаторів дає досить чітку і об'єктивну картину ефективності поточних заходів, що вживаються щодо забезпечення правової безпеки ВНЗ. У цьому випадку аналіз вартісної групи індикаторів можливо застосовувати для оцінки ефективності та розробки рекомендацій щодо вдосконалення правової складової економічної безпеки ВНЗ.

3. Техніко-технологічні. Дані індикатори поділяються на дві основні групи.

Перша група характеризує стан техніко-технологічної складової економічної безпеки ВНЗ на основі приватного функціонального критерію, що оцінює економічну ефективність заходів щодо забезпечення техніко-технологічної безпеки. Даний критерій розраховується співвіднесенням сум попереджених та понесених ВНЗ збитків за техніко-технологічною складовою економічної безпеки з витратами на реалізацію цих заходів. Чим вище значення цього критерію, тим вищий рівень техніко-технологічної безпеки ВНЗ.

Друга група включає такі індикатори, як число ліцензій і патентів, наявних у розпорядженні ВНЗ, співвідношення одержуваних і сплачуваних ліцензійних виплат; відсоток випущеної ВНЗ продукції, яка

перевершує і відповідає кращим світовим аналогам ; відсоток продукції, що випускається, захищеної патентами; питомі ваги технологічного обладнання ВНЗ, розробленого і захищеного патентами, а також обладнання, придбаного на основі ліцензійних договорів ;

4. Інтелектуально-кадрові. У структуру даної групи індикаторів входять:

- група індикаторів особистісних рис характерів і акцентуацій всього кадрового складу ВНЗ;

- група індикаторів чисельного складу персоналу ВНЗ і його динаміки: плінність кадрів, середньооблікова чисельність персоналу і динаміка його зміни, соціальний, віковий і кваліфікаційний склад персоналу з питомими вагами і динамічною статистикою зазначених показників ;

- група індикаторів ефективності використання персоналу організації: частка доходів від позабюджетної діяльності на одного працюючого, продуктивність праці працівників, фондоозброєність наукоємної праці та ін. Необхідно співвідносити дані індикатори з результатами досліджень в аналогічних установах і робити висновки по можливості підвищення ефективності використання персоналу;

- група індикаторів якості мотиваційної системи ВНЗ. Ця група включає в себе показники середньої оплати праці співробітників ВНЗ у цілому і окремих професійних груп . Важливим індикатором також є частка вартості об'єктів невиробничої сфери та вартості наданих працівникам соціальних пільг на одного співробітника. Іншими показниками даної групи можуть бути показники частки зовнішнього найму і вартість витрат на навчання співробітників, що припадає на одного працюючого. Як і в попередній групі індикаторів, цінне проведення порівняльного аналізу індикаторів якості мотиваційної системи з іншими ВНЗ. Показові дані про поліпшення працевлаштування випускників, збільшення розміру оплати їх праці, посадового і професійного зростання ;

- група індикаторів стану інтелектуального потенціалу: кількість винаходів і пропозицій раціоналізаторської характеру

на одного працюючого, освітній склад персоналу, кількість патентів ВНЗ і одержуваних ними доходів від ліцензійної діяльності на одного співробітника організації, а також абсолютні та питомі значення отриманого підприємством ефекту від впровадження пропозицій співробітників;

- група індикаторів ефективності прийнятих заходів щодо забезпечення економічної безпеки ВНЗ за її інтелектуальною та кадровою складовою. Дана група індикаторів будується на основі карти розрахунку ефективності прийнятих заходів .

У силу широкого спектру можливих індикаторів інтелектуальної та кадрової складової економічної безпеки ВНЗ конкретний склад індикаторів, що використовуються, необхідно коригувати.[7]

5. Інформаційні . У цій групі індикаторів слід виділити дві основні групи: групу кількісних і групу вартісних індикаторів . До першої відносять індикатори розмірності робіт з інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності ВНЗ : число джерел інформації, з якими ВНЗ має контакти, частка співробітників інформаційно-аналітичного підрозділу ВНЗ у загальній обліковій чисельності її співробітників, наявність і склад структури підрозділів інформаційно-аналітичного підрозділу та інший динамічний аналіз даних показників дає уявлення про масштаби діяльності інформаційно-аналітичної служби ВНЗ і показує її роль у загальній структурі функціональних підрозділів .

У другу групу індикаторів входять такі індикатори, як рівень фінансування інформаційних робіт, питома вага витрат на забезпечення інформаційної безпеки організації в її сукупних бюджетних витратах, ефективність прийнятих заходів.

Специфіка робіт з інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності ВНЗ характеризується наявністю тимчасового лага між неякісною роботою інформаційно-аналітичної служби і проявом збитків ВНЗ. У цьому і полягає велика складність завдання оптимізації зазначених витрат . Переважним вважається підвищення фінансування та ресурсного забезпечення діяльності інформаційно-аналітичної служби ВНЗ.

6. Екологічні. Також діляться на дві основні групи індикаторів: група нормативів гранично допустимої концентрації (ГДК) шкідливих речовин, що встановлюються чинним законодавством, й аналіз ефективності прийнятих заходів щодо забезпечення екологічної складової економічної безпеки діяльності організації.

Підсумкове значення ефективності від всього комплексу заходів приймається як значення приватного функціонального критерію поданої складової при розрахунку сукупного коефіцієнта економічної безпеки ВНЗ. На підставі розрахунку ефективності прийнятих заходів аналізується діяльність ВНЗ щодо забезпечення екологічної складової і виявляються основні недоліки вжитих заходів і рекомендації з розробки нових. Для отримання оптимального варіанту плану забезпечення екологічної складової економічної безпеки ВНЗ необхідно виробити кілька альтернативних сценаріїв і вибрати той, розрахункова ефективність від прийнятих заходів по якому буде найвищою. Можливе застосування наступного алгоритму:

- розрахунок ефективності прийнятих заходів для забезпечення екологічної складової економічної безпеки ВНЗ на базі звітних даних про фінансово-господарську діяльність;
- аналіз проведених розрахунків і вироблення рекомендацій щодо підвищення ефективності прийнятих заходів;
- розробка альтернативних сценаріїв реалізації запланованих заходів;
- відбір пріоритетного сценарію на основі порівняння розрахунків ефективності планованих заходів ;
- передача вибраного планового сценарію у складі загального плану забезпечення економічної безпеки в планово-фінансові підрозділи ВНЗ;
- виконання запланованих заходів.[6]

7. Фізичні . Відмінність даної групи індикаторів від інших полягає в тому, що практично єдиним використовуваним індикатором по фізичній складовій можна вважати індикатор ефективності прийнятих заходів, розрахований на основі оцінки понесених збитків і запобігання

шкоди по силовій складовій. Максимізація даного індикатора здійсненна при зниженні витрат на забезпечення силовій складової безпеки ВНЗ. Специфіка діяльності служби безпеки та інших підрозділів ВНЗ, що беруть участь у реалізації заходів щодо забезпечення фізичної складової, характеризується залежністю ступеня понесеного збитку від зниження витрат на забезпечення безпеки, тоді як до певного рівня зниження витрат веде до незначного збільшення вартості додаткового збитку. Після досягнення граничного рівня безпеки відбувається стрибкоподібне збільшення збитку навіть при несуттєвому зменшенні витрат на реалізацію заходів щодо забезпечення фізичної складової економічної безпеки ВНЗ.

Висновки

У загальному значенні економічна безпека ВНЗ – це складова частина загальної системи захисту освітнього закладу, практичні рішення по захисту від загроз і ризиків в економічній сфері.

Сутність економічної безпеки ВНЗ розкривається в різноманітті факторів, у залежності від яких вона і знаходиться. Дані фактори можуть бути визначені системою критеріїв і показників.

Концепцією називають систему поглядів, керівних ідей, принципів, прийнятих для вирішення якої-небудь проблеми. Головна ідея концепції економічної безпеки ВНЗ – організація безпеки освітньої установи з метою виключення або зменшення ризику можливих несприятливих пригод та їх наслідків в управлінському, науково-освітньому процесах і в процесах управління майном та персоналом ВНЗ. Тому здійснювані заходи щодо виконання вимог правил та інструкцій повинні носити попереджувальний, профілактичний характер.

Логіка побудови та функціонування системи показників економічної безпеки ВНЗ з ціллю її максимальної ефективності повинна базуватися на таких принципах: системність; безперервність; законність; диференціація; компетентність; комплексність; координація і взаємодія всередині і поза підприємством; пріоритет заходів по-

АНОТАЦІЯ

Критерії економічної безпеки ВНЗ диктують вибір певних індикаторів, що характеризують динаміку вузу, рівень основних кількісних і якісних параметрів. Особливе місце займає визначення і використання порогових значень індикаторів, покликаних сигналізувати про наближення критичного стану об'єкта управління і необхідності зміни стратегії розвитку об'єкта. Таким чином, показники, за якими визначено порогові значення, виступають системою індикаторів економічної безпеки. Зразковий набір індикаторів з економічної безпеки ВНЗ згрупований наступним чином: фінансові, правові, техніко-технологічні, інтелектуально-кадрові, інформаційні, екологічні, фізичні.

передження; економічна доцільність; планова основа діяльності.

Література

1. Бархатов В.Ю., Пугач В.Н., Алимова Н.К. Экономическая безопасность вуза // Науковедение. – 2009. – № 1.
2. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 2.
3. Демидов С.Р. Управление экономической безопасностью деятельности вуза // Наука. Культура. Общество. – 2007. – № 2.

SUMMARY

Criteria for economic security dictate the choice of university specific indicators that characterize the dynamics of the university, the level of basic quantitative and qualitative parameters. A special place is the definition and use of thresholds of indicators designed to signal the approaching critical condition of facility management and the need to change strategy object. Thus, the indicators, which is defined thresholds are the system of indicators of economic security. Sample set of indicators of economic security Universities grouped as follows: financial, legal, technical, technological, intellectual, human, informational, environmental, power.

4. Демидов С.Р. Возможности планирования системы управления высшими учебными заведениями // Экономика и управление. – 2007, -№5. -С. 122-125.

5. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия (организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности). – М: Мир безопасности, 1999.

6. Морозюк Ю.В. Критерии оценки экономической безопасности некоммерческих организаций // Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. – 2006. – № 10.

7. Управление экономической безопасностью высшего учебного заведения: Учебник. – 2-е изд., перераб и доп. / Под общ.ред. д-ра экон. Наук, проф. С.Д. Резника. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 345 с.